

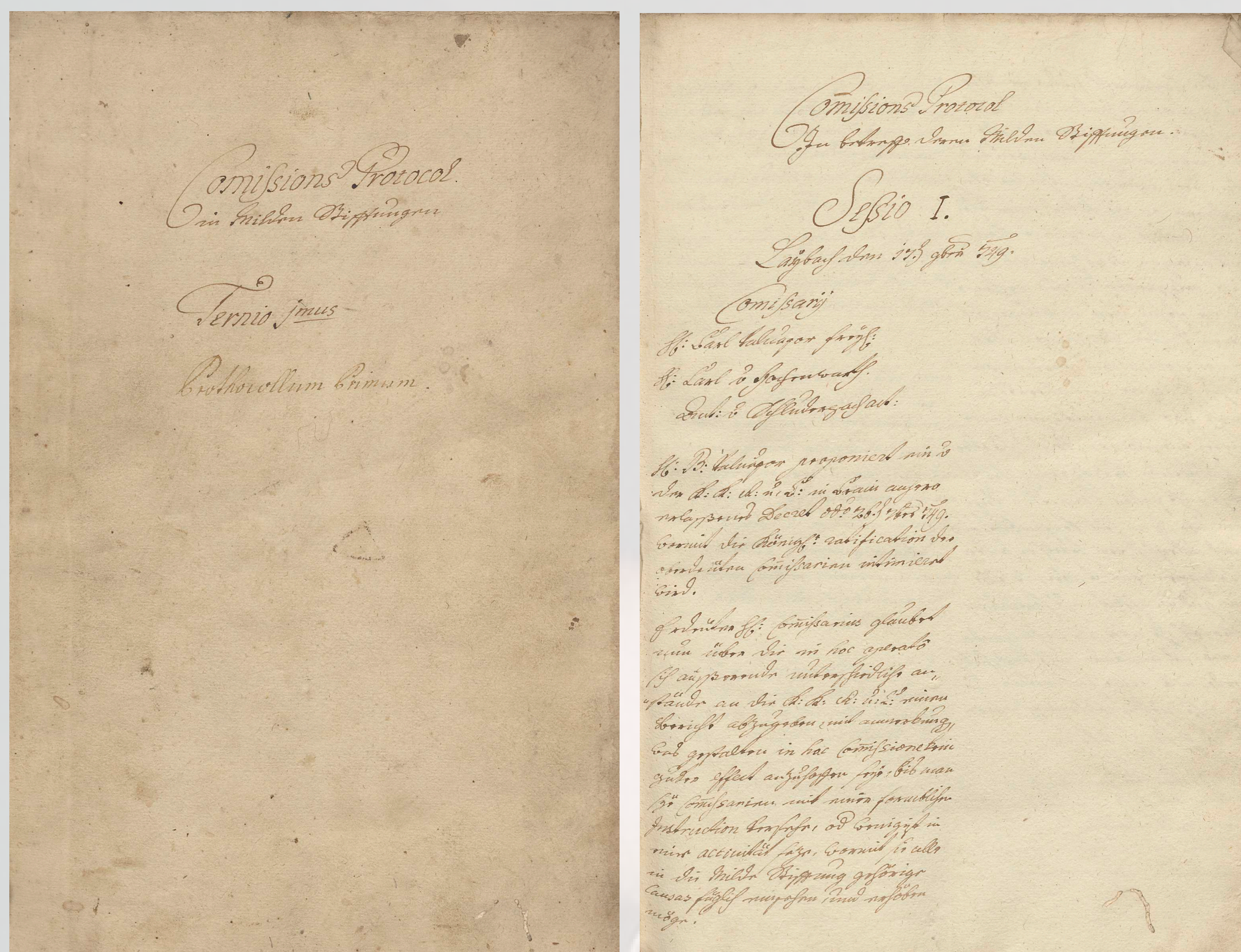
ŠTIPENDIJSKE USTANOVE NA KRANJSKEM OD SREDE 16. DO IZTEKA 18. STOLETJA

Druga polovica 18. stoletja: čas korenitejših posegov države

Že v prvem desetletju po prihodu Marije Terezije (1740–1780) na prestol so se v habsburških deželah začele obsežne reforme, ki so korenito posegle na različna življenjska področja. Z njimi naj bi modernizirali državo, jo naredili »konkurenčno« v odnosu do drugih držav, zlasti Prusije, in jo v duhu razsvetljenstva preoblikovali v »*kraj blaginje*« za vse njene prebivalce. Nedolgo po tem, ko se je dvor Marije Terezije lotil zahtevne reforme zemljiških davkov, je skušala vladarica urediti tudi področje tako imenovanih dobrodelnih ustanov. Leta 1749 je ustanovila dvorne komisije za zadeve teh ustanov (*Milde-Stiftungssachen Hof-Commissionen*) na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Člani komisij naj bi državi omogočili vpogled v gmotni položaj ustanov, med katerimi so močno prevladovale mašne ustanove. Samostojnih štipendijskih ustanov je bilo precej manj, a je treba pri tem upoštevati, da je posamezna štipendijska določila – tako kot resda veliko številnejša določila karitativne narave – vseboval tudi del »milodarnih štiftung«. Komisije naj bi torej (posredno) skrbele za učinkovitejše gospodarjenje s premoženjem tovrstnih ustanov. Komisija za osrednjo slovensko

deželo Kranjsko je delovala vse do leta 1782, ko je bilo žezlo habsburških dežel (in žezlo Svetega rimskega cesarstva) že v rokah Jožefa II. (1780–1790).

Posebno vprašanje v tem obdobju predstavljajo štipendijske ustanove pri nekdanjih jezuitskih kolegijih. Z razpustitvijo jezuitskega reda leta 1773, ki ga je sicer odredil papež, je namreč celotno premoženje Družbe Jezusove na habsburških tleh prešlo pod upravo države. Ustanovljen je bil sklad nekdanjega jezuitskega imetja (*Exjesuitenfond*), iz katerega naj bi izplačevali pokojnine (*Pensionen*) »razjezuitom« in glede na voljo ustanoviteljev financirali uresničevanje določil dobrodelnih, torej tudi štipendijskih ustanov. Ostalo premoženje naj bi bilo porabljeno v šolske oziroma (vzgojno) izobraževalne namene po načelih razsvetljenske države, izraženih med drugim v Splošni šolski naredbi s konca leta 1774. Kar zadeva štipendijske oziroma alumnatske ustanove, si je moral dvor Marije Terezije seveda najprej pridobiti dober pregled nad njihovim dejanskim gmotnim stanjem.

Naslovna stran prvega protokola Komisije za dobrodelne ustanove za Kranjsko iz leta 1749 (levo). Prva stran sejnega zapisnika komisije z dne 17. novembra 1749 (desno). Komisijo, ki je zasedala v Ljubljani, so sestavljali Karel baron Valvasor, Karel pl. Hohenwart in Anton pl. Schluderbach, pisar (actuarius). (SI AS 10, šk. 21)

Marija Terezija (1740–1780) in Jožef II. (1780–1790) (splet)

[illegible][illegible]

Popis ustanov in tistih za študij primernih prejemnikov štipendijskih oziroma alumnatskih sredstev, ki naj bi jim jih v skladu z ustanovnimi listinami letno dodeljevala rektor kolegija in vodja seminarja za (revne) študente v Ljubljani. Kot je vidno iz seznama, so imele ob razpustitvi po dva štipendista Lenkovičeva, Montagnanova, Plankova ali Plankelijeva in Škofičeva ustanova. V tabelaričnem delu so navedene višine glavnih, naloženih pri kranjskih deželnih stanovih, in višine obresti (v goldinarjih in krajcarjih). Izstopa Škofičeva ustanova, saj je njeno ustanovno premoženje temeljilo na podložniški posesti – na dveh tretjinah snopne desetine od nekaj manj kot 16 hub. (SI AS 7, šk. 226, Eccl. J-7-1)